Peszah Haggada

4. Széderek a Tórától az Újszövetségig

Komoróczy Szonja és Biró Tamás

2016. október 06.

Követelmények

- Jegyszerzés:
  - Órai munka (20%), ezen belül az alkalmi feladatok és a prezentáció minősége is.
  - Beadandó szemináriumi dolgozat (40%).
    - Szemináriumi dolgozat féloldalas írásbeli tervének leadása **november 1-jéig.**
    - A dolgozat anyagának prezentálása tíz percben a **félév végéig.**
  - Írásbeli vizsga a félév végén (40%).

Követelmények

Gondolkodtak már rajta? Beszéljünk róla!

- Jegyszerzés:
  - Órai munka (20%), ezen belül az alkalmi feladatok és a prezentáció minősége is.
  - Beadandó szemináriumi dolgozat (40%).
    - Szemináriumi dolgozat féloldalas írásbeli tervének leadása **november 1-jéig.**
    - A dolgozat anyagának prezentálása tíz percben a **félév végéig.**
  - Írásbeli vizsga a félév végén (40%).

A zsidó történelem dióhéjban zanzásítva

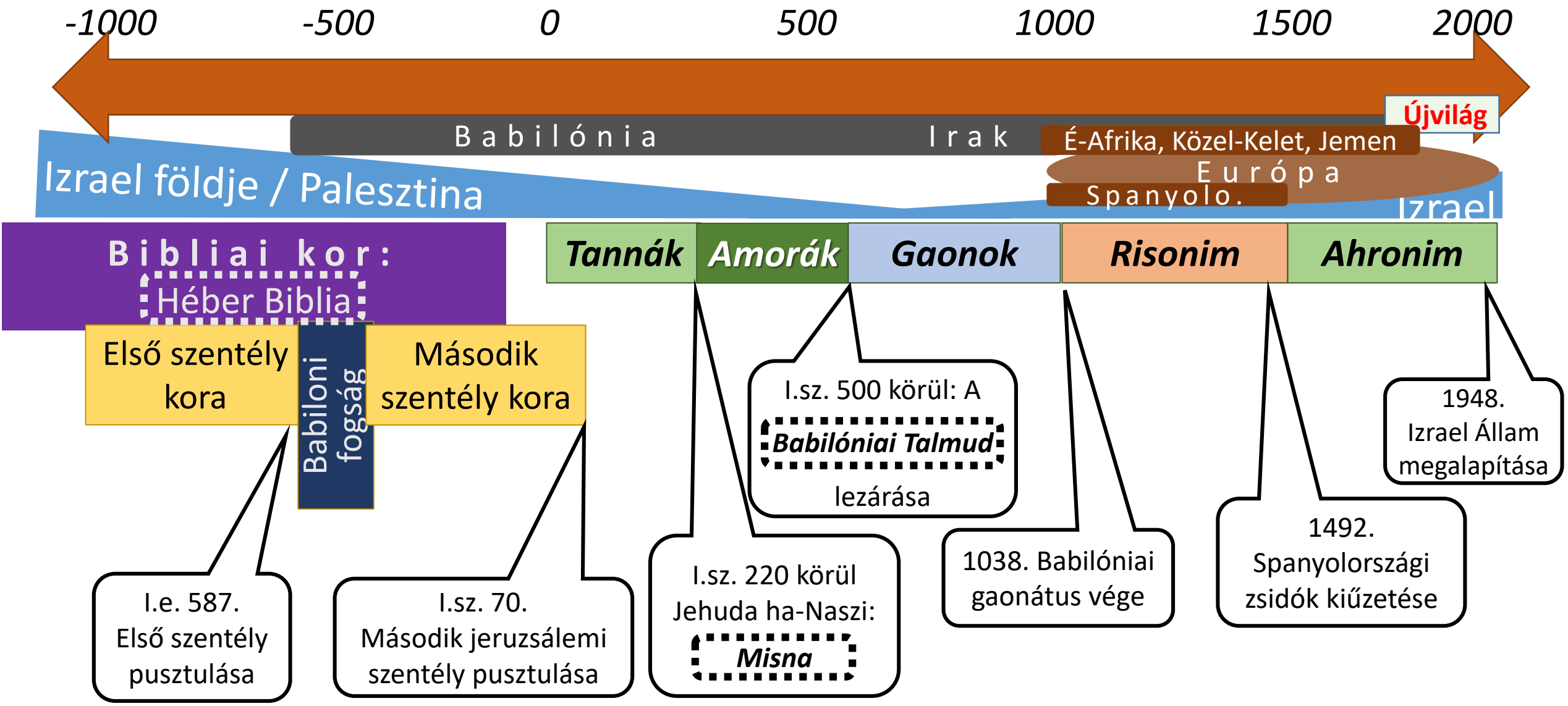

A zsidó történelem dióhéjban zanzásítva

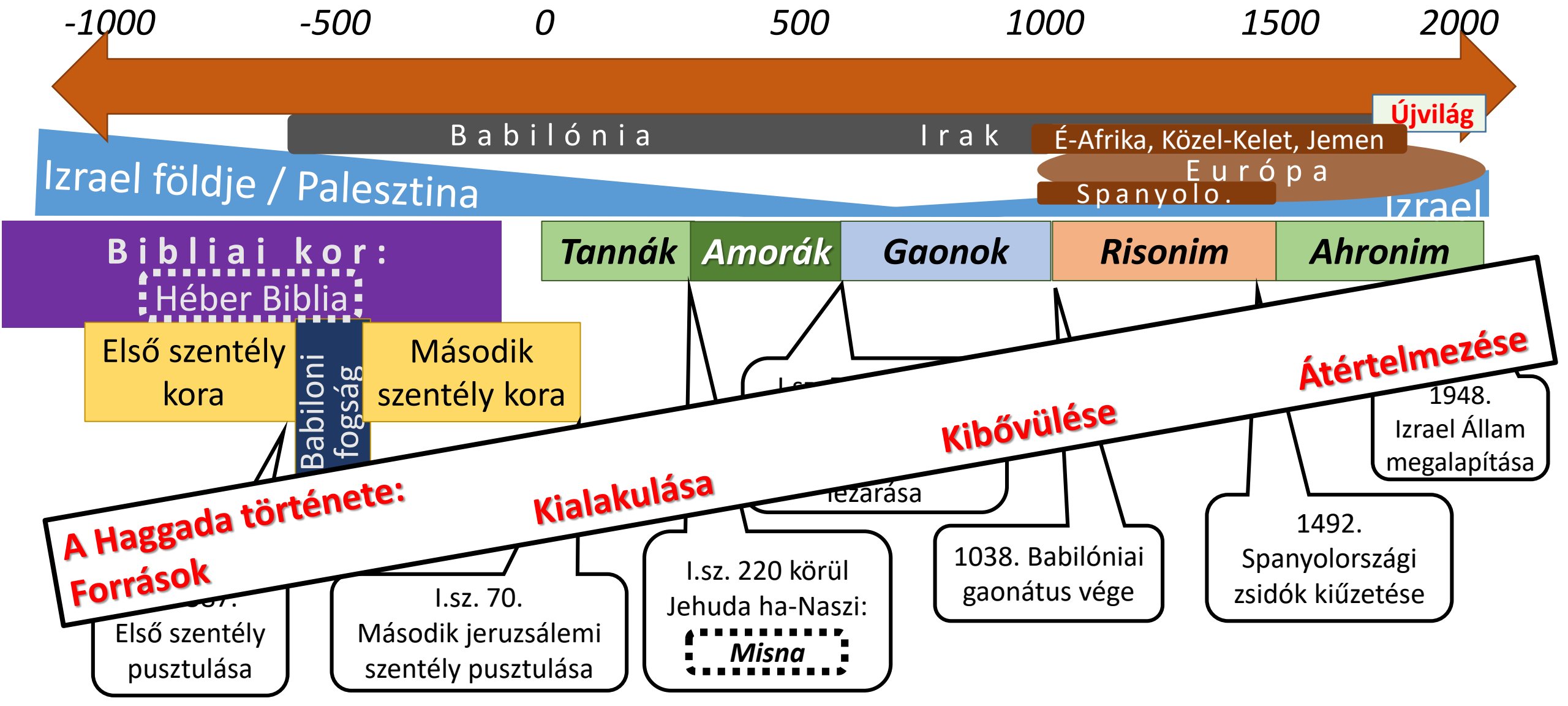

A zsidó történelem dióhéjban zanzásítva

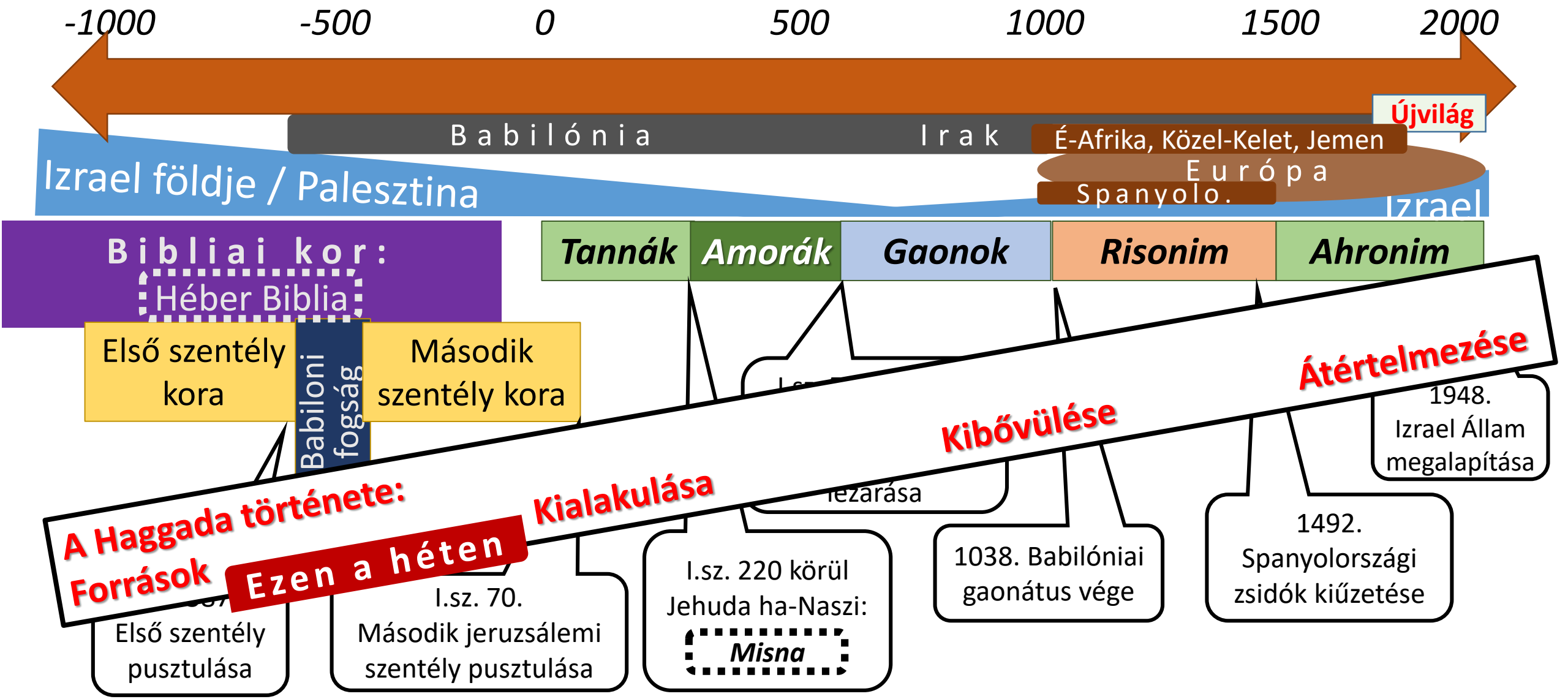

A Haggada magja

a 2. szentély korának végefelé

A 2. szentély korának a végén

OMZSA-haggáda, p. 37.

Koréch *A házigazda az alsó macca két darabja közé maror-t tesz és bejelenti, hogy ez tulajdonképpen Hillélről való megemlékezés,*[56] *aki a Szentély fennállása idején a peszach-áldozatot, a maccot-ot és a maror-t együtt fogyasztotta el*

Így cselekedett Hillél a Szentély fennállása idején: összegöngyölte a keserű füvet a kovásztalan kenyérrel és együtt fogyasztotta el, hogy teljesítse az Írás parancsát: a peszach-áldozatot maccot-tal és maror-ral együtt fogyasszák el.[67]

Hillel: vezető rabbi, a *Szanhedrin* elnöke, *Sammájj*al együtt az utolsó pár (*zug*) egyik tagja, élt az i.e. 1. század utolsó évtizedeiben.

Exod. 12:8: וְאָכְלוּ אֶת-הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי-אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל-מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ

És egyék meg a [az áldozati bárány-] húst azon az éjjel, tűzön sültet és pászkát a keserű(füve)ken [úgy] egyék meg azt. (**NB**: ez *peszah Micrajim*-ra vonatkozik)

OMZSA-haggáda, p. 31.

A 2. szentély korának a végén

Rabban Gamliel: Hillel leszármazottja, a *Szanhedrin* elnöke az i.sz. 1. században. Alábbi eredete: *Misna* Peszahim 10:5.

Rabban Gamliél[55] hajdanán a következőket tanította: aki a széderestén nem emlékszik meg a peszach-áldozatról, a maccáról és a maror-ról, az nem tett eleget szent kötelességének.[56]

Tudjátok-e, hogy a peszach, az elkerülés áldozatát őseink a Szentély fennállása idején miért mutatták be? Azért, mert az Örökkévaló — legyen áldott az Ő szent neve — elkerülte Egyiptomban atyáink házát, amint írva vagyon: mondjátok el gyermekeiteknek: peszach-áldozat ez, az Örökkévalónak, aki elkerülte Izrael fiainak házait Egyiptomban, midőn sujtotta Egyiptomot, a mi házainkat pedig megmentette. És meghajolt a nép és leborult.[57]

Exod. 13:8: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם

És mondd el fiadnak azon a napon, mondván: emiatt tette az Örökkévaló velem, amikor kijöttem Egyiptomból.

Rabban Gamliel kreatív olvasata: *„amiatt, hogy ezt tette az Ö. ..”*

OMZSA-haggáda, p. 32

A 2. szentély korának a végén

Rabban Gamliel: Hillel leszármazottja, a *Szanhedrin* elnöke az i.sz. 1. században. Alábbi eredete: *Misna* Peszahim 10:5.

A házigazda felmutatja a kovásztalan kenyeret

Hát azt tudjátok-e, hogy e kovásztalan kenyeret miért esszük ma? Mert még meg sem kelhetett őseink tésztája, midőn már megjelent a királyok királya, az Úr — legyen áldott az Ő szent neve —, hogy megszabadítsa őket, amint írva van: és megsütötték a tésztát, melyet kihoztak Egyiptomból, kovásztalan lepényekké, mert nem kelhetett meg, mivel kiűzték őket Egyiptomból és nem késlekedhettek; még úti eleséget sem készíthettek maguknak.[58]

Exod. 13:8: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם

És mondd el fiadnak azon a napon, mondván: emiatt tette az Örökkévaló velem, amikor kijöttem Egyiptomból.

Rabban Gamliel kreatív olvasata: *„amiatt, hogy ezt tette az Ö. ..”*

OMZSA-haggáda, p. 32.

A 2. szentély korának a végén

Rabban Gamliel: Hillel leszármazottja, a *Szanhedrin* elnöke az i.sz. 1. században. Alábbi eredete: *Misna* Peszahim 10:5.

A házigazda felmutatja a keserű füvet

És azt tudjátok-e, hogy e keserű füvet miért esszük ma? Azért, mert az egyiptomiak megkeserítették atyáink életét Egyiptomban, amint írva van: megkeserítették életüket kemény munkával, agyaggal és téglával, mindenfajta mezei munkával és más egyéb munkákkal, amelyeket könyörtelen szigorral kényszerítettek rájuk.[59]

Exod. 13:8: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם

És mondd el fiadnak azon a napon, mondván: emiatt tette az Örökkévaló velem, amikor kijöttem Egyiptomból.

Rabban Gamliel kreatív olvasata: *„amiatt, hogy ezt tette az Ö. ..”*

A Peszah Haggada szerkezete

A széder lefolyása.[1]

Kaddés	Kiddus-imával megszenteljük az ünnepet és kiürítjük az első serleget;
Urechac	a házigazda *(ómér hahaggáda)* kezet mos, de áldást nem mond;
Karpasz	elfogyasztjuk az „előételt", a sósvízbe mártott retket vagy petrezselymet;
Jachíac	a házigazda kettétöri a középső maccát és nagyobbik felét elteszi „utóétel"-nek: *(afikoman)*;
Maggid	a házigazda elbeszéli az egyiptomi rabszolgaság és a csodás megszabadulás történetét és utána kiürítjük a második serleget;
Rachca	valamennyien kezet mosunk az ünnepi vacsora előtt;
Moci-Macca	áldást mondunk a maccot-ra;
Maror	elfogyasztjuk a charoszet-be mártott tormát;
Koréch	majd a harmadik macca két darabja közé tett tormát is;
Sulchan Oréch	és az ünnepi vacsorát;
Cafun	az étkezést az „utóétel" *(afikoman)*[3] elfogyasztásával fejezzük be;
Baréch	elmondjuk az étkezés utáni imát és kiürítjük a harmadik serleget;
Hallél	elénekeljük a hallél zsoltárokat és kiürítjük a negyedik serleget is;
Nirca	végül, Isten kegyelmébe ajánljuk az ünnepi est végén felcsendülő háladalainkat.

OMZSA-haggáda, p. 5.

A Peszah Haggada szerkezete

<u>Időbeli fejlődés</u>:

fokozatosan nő
a mag felől
a perifériák felé

OMZSA-haggáda, p. 5.

A széder lefolyása.[1]

Kaddés	Kiddus-imával megszenteljük az ünnepet és kiürítjük az első serleget;
Urechac	a házigazda *(ómér hahaggáda)* kezet mos, de áldást nem mond;
Karpasz	elfogyasztjuk az „előételt", a sósvízbe mártott retket vagy petrezselymet;
Jachíac	a házigazda kettétöri a középső maccát és nagyobbik felét elteszi „utóétel"-nek: *(afikoman)*;
Maggid	a házigazda elbeszéli az egyiptomi rabszolgaság és a csodás megszabadulás történetét és utána kiürítjük a második serleget;
Rachca	valamennyien kezet mosunk az ünnepi vacsora előtt;
Moci-Macca	áldást mondunk a maccot-ra;
Maror	elfogyasztjuk a charoszet-be mártott tormát;
Koréch	majd a harmadik macca két darabja közé tett tormát is;
Sulchan Oréch	és az ünnepi vacsorát;
Cafun	az étkezést az „utóétel" *(afikoman)*[2] elfogyasztásával fejezzük be;
Baréch	elmondjuk az étkezés utáni imát és kiürítjük a harmadik serleget;
Hallél	elénekeljük a hallél zsoltárokat és kiürítjük a negyedik serleget is;
Nirca	végül, Isten kegyelmébe ajánljuk az ünnepi est végén felcsendülő háladalainkat.

A Peszah Haggada szerkezete

ünnepi étkezés

OMZSA-haggáda, p. 5.

A széder lefolyása.[1]

Kaddés	Kiddus-imával megszenteljük az ünnepet és kiürítjük az első serleget;
Urechac	a házigazda *(ómér hahaggáda)* kezet mos, de áldást nem mond;
Karpasz	elfogyasztjuk az „előételt", a sósvízbe mártott retket vagy petrezselymet;
Jachíac	a házigazda kettétöri a középső maccát és nagyobbik felét elteszi „utóétel"-nek: *(afikoman)*;
Maggid	a házigazda elbeszéli az egyiptomi rabszolgaság és a csodás megszabadulás történetét és utána kiürítjük a második serleget;
Rachca	valamennyien kezet mosunk az ünnepi vacsora előtt;
Moci-Macca	áldást mondunk a maccot-ra;
Maror	elfogyasztjuk a charoszet-be mártott tormát;
Koréch	majd a harmadik macca két darabja közé tett tormát is;
Sulchan Oréch	és az ünnepi vacsorát;
Cafun	az étkezést az „utóétel" *(afikoman)*[3] elfogyasztásával fejezzük be;
Baréch	elmondjuk az étkezés utáni imát és kiürítjük a harmadik serleget;
Hallél	elénekeljük a hallél zsoltárokat és kiürítjük a negyedik serleget is;
Nirca	végül, Isten kegyelmébe ajánljuk az ünnepi est végén felcsendülő háladalainkat.

A Peszah Haggada szerkezete

„Hillél-szendvics”: 3 étel jelentősége

ünnepi étkezés

A széder lefolyása.[1]

Kaddés	Kiddus-imával megszenteljük az ünnepet és kiürítjük az első serleget;
Urechac	a házigazda *(ómér hahaggáda)* kezet mos, de áldást nem mond;
Karpasz	elfogyasztjuk az „előételt“, a sósvízbe mártott retket vagy petrezselymet;
Jachíac	a házigazda kettétöri a középső maccát és nagyobbik felét elteszi „utóétel“-nek: *(afikoman)*;
Maggid	a házigazda elbeszéli az egyiptomi rabszolgaság és a csodás megszabadulás történetét és utána kiürítjük a második serleget;
Rachca	valamennyien kezet mosunk az ünnepi vacsora előtt;
Moci-Macca	áldást mondunk a maccot-ra;
Maror	elfogyasztjuk a charoszet-be mártott tormát;
Koréch	majd a harmadik macca két darabja közé tett tormát is;
Sulchan Oréch	és az ünnepi vacsorát;
Cafun	az étkezést az „utóétel“ *(afikoman)*[3] elfogyasztásával fejezzük be;
Baréch	elmondjuk az étkezés utáni imát és kiürítjük a harmadik serleget;
Hallél	elénekeljük a hallél zsoltárokat és kiürítjük a negyedik serleget is;
Nirca	végül, Isten kegyelmébe ajánljuk az ünnepi est végén felcsendülő háladalainkat.

OMZSA-haggáda, p. 5.

A Peszah Haggada szerkezete

pászka (= „kenyér”)

keserűfű

„Hillél-szendvics”: 3 étel jelentősége

ünnepi étkezés

A széder lefolyása.[1]

Kaddés	Kiddus-imával megszenteljük az ünnepet és kiürítjük az első serleget;
Urechac	a házigazda *(ómér hahaggáda)* kezet mos, de áldást nem mond;
Karpasz	elfogyasztjuk az „előételt“, a sósvízbe mártott retket vagy petrezselymet;
Jachíac	a házigazda kettétöri a középső maccát és nagyobbik felét elteszi „utóétel“-nek: *(afikoman)*;
Maggid	a házigazda elbeszéli az egyiptomi rabszolgaság és a csodás megszabadulás történetét és utána kiürítjük a második serleget;
Rachca	valamennyien kezet mosunk az ünnepi vacsora előtt;
Moci-Macca	áldást mondunk a maccot-ra;
Maror	elfogyasztjuk a charoszet-be mártott tormát;
Koréch	majd a harmadik macca két darabja közé tett tormát is;
Sulchan Oréch	és az ünnepi vacsorát;
Cafun	az étkezést az „utóétel“ *(afikoman)*[3] elfogyasztásával fejezzük be;
Baréch	elmondjuk az étkezés utáni imát és kiürítjük a harmadik serleget;
Hallél	elénekeljük a hallél zsoltárokat és kiürítjük a negyedik serleget is;
Nirca	végül, Isten kegyelmébe ajánljuk az ünnepi est végén felcsendülő háladalainkat.

OMZSA-haggáda, p. 5.

A Peszah Haggada szerkezete

bor

pászka (= „kenyér”)

keserűfű

„Hillél-szendvics”: 3 étel jelentősége

ünnepi étkezés

A széder lefolyása.[1]

Kaddés	Kiddus-imával megszenteljük az ünnepet és kiürítjük az első serleget;
Urechac	a házigazda *(ómér hahaggáda)* kezet mos, de áldást nem mond;
Karpasz	elfogyasztjuk az „előételt“, a sósvízbe mártott retket vagy petrezselymet;
Jachíac	a házigazda kettétöri a középső maccát és nagyobbik felét elteszi „utóétel“-nek: *(afikoman)*;
Maggid	a házigazda elbeszéli az egyiptomi rabszolgaság és a csodás megszabadulás történetét és utána kiürítjük a második serleget;
Rachca	valamennyien kezet mosunk az ünnepi vacsora előtt;
Moci-Macca	áldást mondunk a maccot-ra;
Maror	elfogyasztjuk a charoszet-be mártott tormát;
Koréch	majd a harmadik macca két darabja közé tett tormát is;
Sulchan Oréch	és az ünnepi vacsorát;
Cafun	az étkezést az „utóétel“ *(afikoman)*[3] elfogyasztásával fejezzük be;
Baréch	elmondjuk az étkezés utáni imát és kiürítjük a harmadik serleget;
Hallél	elénekeljük a hallél zsoltárokat és kiürítjük a negyedik serleget is;
Nirca	végül, Isten kegyelmébe ajánljuk az ünnepi est végén felcsendülő háladalainkat.

OMZSA-haggáda, p. 5.

A Peszah Haggada szerkezete

bor

pászka (= „kenyér”)

keserűfű

„Hillél-szendvics”: 3 étel jelentősége

ünnepi étkezés

Hallél-zsoltárok

OMZSA-haggáda, p. 5.

A széder lefolyása.[1]

Kaddés	Kiddus-imával megszenteljük az ünnepet és kiürítjük az első serleget;
Urechac	a házigazda *(ómér hahaggáda)* kezet mos, de áldást nem mond;
Karpasz	elfogyasztjuk az „előételt“, a sósvízbe mártott retket vagy petrezselymet;
Jachíac	a házigazda kettétöri a középső maccát és nagyobbik felét elteszi „utóétel“-nek: *(afikoman)*;
Maggid	a házigazda elbeszéli az egyiptomi rabszolgaság és a csodás megszabadulás történetét és utána kiürítjük a második serleget;
Rachca	valamennyien kezet mosunk az ünnepi vacsora előtt;
Moci-Macca	áldást mondunk a maccot-ra;
Maror	elfogyasztjuk a charoszet-be mártott tormát;
Koréch	majd a harmadik macca két darabja közé tett tormát is;
Sulchan Oréch	és az ünnepi vacsorát;
Cafun	az étkezést az „utóétel“ *(afikoman)*[3] elfogyasztásával fejezzük be;
Baréch	elmondjuk az étkezés utáni imát és kiürítjük a harmadik serleget;
Hallél	elénekeljük a hallél zsoltárokat és kiürítjük a negyedik serleget is;
Nirca	végül, Isten kegyelmébe ajánljuk az ünnepi est végén felcsendülő háladalainkat.

Széder az Újszövetségben

Máté 26

(Az 1975. évi új fordítású Biblia 1990. évi javított kiadása. Magyar Bibliatársulat, 1998.)

1. Amikor Jézus befejezte mindezeket a beszédeket, így szólt tanítványaihoz:
2. „Tudjátok, hogy két nap múlva lesz a húsvét ünnepe, és az Emberfia átadatik, hogy megfeszítsék.” (...)

17. A kovásztalan kenyerek első napján odamentek a tanítványok Jézushoz, és megkérdezték tőle: „Hol akarod megenni a húsvéti vacsorát, hol készítsük elő?” 18. Ő ezt válaszolta: „Menjetek a városba ahhoz a bizonyos emberhez, és mondjátok neki: A Mester üzeni: Az én időm közel van, nálad tartom meg a húsvéti vacsorát tanítványaimmal.” 19. A tanítványok úgy tettek, amint Jézus parancsolta nekik, és elkészítették a húsvéti vacsorát.

20. Amikor este lett, asztalhoz telepedett a tizenkét tanítvánnyal. (...)
23. Ő pedig így válaszolt: „Aki velem együtt mártja kezét a tálba, az árul el engem.” (...)

26. Miközben ettek, vette Jézus a kenyeret, áldást mondott, és megtörte, a tanítványoknak adta, és ezt mondta: „Vegyétek, egyétek, ez az én testem!” 27. Azután vette a poharat és hálát adott, nekik adta, és ezt mondta: „Igyatok ebből mindnyájan, 28. mert ez az én vérem, a szövetség vére, amely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára.” (...)

30. Miután elénekelték a zsoltárokat, kimentek az Olajfák hegyére.

Márk 14

(Az 1975. évi új fordítású Biblia 1990. évi javított kiadása. Magyar Bibliatársulat, 1998.)

12. A kovásztalan kenyerek első napján, amikor a húsvéti bárányt szokták áldozni, így szóltak hozzá tanítványai: „Hol akarod megenni a húsvéti vacsorát, hol készítsük el?”
13. Jézus elküldött tanítványai közül kettőt, és ezt mondta nekik: „Menjetek a városba, és ott szembejön veletek egy ember, aki egy korsó vizet visz; kövessétek őt, 14. és ahova bemegy, mondjátok meg a házigazdának, hogy a Mester ezt üzeni: Hol van a szállásom, ahol tanítványaimmal együtt megehetem a húsvéti vacsorát? 15. Ő majd mutat nektek egy nagy emeleti termet berendezve, készen: ott készítsétek el nekünk a vacsorát.”
16. Elindultak tehát a tanítványok, és bementek a városba; itt mindent úgy találtak, ahogyan megmondta nekik, és elkészítették a húsvéti vacsorát.

17. Amikor beesteledett, odament a tizenkettővel; 18. és amikor asztalhoz telepedtek és ettek, ezt mondta Jézus: „Bizony, mondom néktek, közületek egy, aki együtt eszik velem, el fog árulni engem. (...) 20. (...) aki velem együtt mártogat a tálba.” (...)

22. És amikor ettek, vette a kenyeret, áldást mondott, és megtörte, odaadta nekik, és ezt mondta: „Vegyétek, ez az én testem.” 23. Azután vette a poharat, hálát adott odaadta nekik, ittak belőle mindnyájan, 24. és ezt mondta nekik: „Ez az én vérem, a szövetség vére, amely sokakért kiontatik. 25. Bizony, mondom nektek, hogy nem iszom többet a szőlőtő terméséből addig a napig, amikor újat iszom az Isten országában.”

26. Miután elénekelték a zsoltárokat, kimentek az Olajfák hegyére.

Lukács 22

(Az 1975. évi új fordítású Biblia 1990. évi javított kiadása. Magyar Bibliatársulat, 1998.)

1. Közeledett már a kovásztalan kenyerek ünnepe, amelyet pászkának neveztek. (...)

7. Elérkezett a kovásztalan kenyerek napja, amikor fel kellett áldozni a húsvéti bárányt.
8. Jézus ekkor elküldte Péter és Jánost ezt mondva: „Menjetek el, és készítsétek el nekünk a húsvéti vacsorát, hogy megehessük.” (...)

14. Amikor eljött óra, asztalhoz telepedett az apostolokkal együtt, 15. és ezt mondta nekik: „Vágyva vágytam arra, hogy szenvedésem előtt megegyem veletek ezt a húsvéti vacsorát.
16. Mert mondom nektek, hogy többé nem eszem ebből a húsvéti vacsorából, amíg csak be nem teljesedik ez az Isten országában.” 17. Azután vette a poharat, hálát adott, és ezt mondta: „Vegyétek, és osszátok el magatok között. 18. Mert mondom nektek, hogy nem iszom mostantól fogva a szőlőtő terméséből, amíg el nem jön az Isten országa.” 19. És vette a kenyeret, hálát adott, megtörte és e szavakkal adta nekik: „Ez az én testem, amely tiérettetek adatik; ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.” 20. Hasonlóképpen vette a poharat is, miután megvacsoráztak, és ezt mondta: „E pohár az új szövetség az én vérem által, amely tiérettetek ontatik ki. 21. De íme, annak a keze, aki elárul engem, az enyémmel együtt van az asztalon.”

János

(Az 1975. évi új fordítású Biblia 1990. évi javított kiadása. Magyar Bibliatársulat, 1998.)

18:1. Miután ezeket elmondta Jézus, kiment tanítványaival a Kedron-patakon túlra. Volt itt egy kert, ide ment be tanítványaival együtt. 2. Júdás, aki elárulta őt, szintén ismerte ezt a helyet, mert gyakran gyűltek ott össze Jézus és a tanítványai. (...)

28. Jézust Kajafástól a helytartóságra vitték. Kora reggel volt. Akik vitték, maguk nem mentek be a helytartóságra, hogy ne legyenek tisztátalanokká, hanem megehessék a húsvéti vacsorát. (...)

19:14. A húsvétra való előkészület napja volt, délfelé járt az idő. Pilátus így szólt a zsidókhoz: „Íme, a ti királyotok!” (...) 16. Ekkor kiszolgáltatta őt nekik, hogy megfeszítsék.

1:29. Másnap [Keresztelő] János látta Jézust, amint jön felé, és így szólt: „Íme az Isten Bárányа, aki hordozza a világ bűnét! (...)”

35. Másnap ismét ott állt János két tanítványával együtt, 36. és rátekintve Jézusra, aki arra járt, így szólt: „Íme az Isten Bárányа!”

Észrevételek: az utolsó vacsora, mint széder?

- Szinoptikusoknál elfogatás a széder-est *után*. János teológiája: Jézus = bárány.
- Jézus vagy a tanítványok egyáltalán levágták a peszahi bárányáldozatot? (magától értetődő vagy nem szükségszerű?)
- Közösségi széder?? Majd csak a 2. világháború után.
- Első nap = niszan 14, v.ö. Márk. Esteledés után vacsora (Mk 14:17).
- Mártogatás (kiv. Lukács).
- Kenyérre áldás, borra hála? Sorrend? Lukácsnál borra kétszer is.
- Zsidó áldások szövegével párhuzamba állítható: „szőlőtő termése”; „Isten országa” (vö. *melekh* [*ha-olam*]); peszah mint megváltás.
- …

Módszertani kérdés: az evangéliumok mint a második szentély korabeli zsidóság forrásai?

- Forrás: valószínűleg legkorábbi hagyományok már a korai Jézus-mozgalomban megvoltak (még Pál és a második szentély lerombolása előtt).
- Szóbeli (és írásbeli?) továbbhagyományozás (arámi / görög nyelven?)
- … előbb zsidó, majd zsidó-keresztény, keresztény körökben…
- … a 2. szentély lerombolása után is.
- Szöveg mai formája: görög,
  és nem korábbi, mint az 1. század vége, 2. század eleje.
- Relevancia: kevésbé a zsidó széder,
  inkább a korai keresztény közösség eukarisztia-szertartása (vö. Lk. 22:19).

Hol a figyelem a továbbhagyományozás és a szerkesztés során, mi az üzenet?

Módszertani kérdés: az evangéliumok mint a második szentély korabeli zsidóság forrásai?

Lehetséges megközelítések:

- Megbízható forrás: használjuk fel!
- Nem megbízható forrás: ne használjuk fel

Módszertani kérdés: az evangéliumok mint a második szentély korabeli zsidóság forrásai?

Lehetséges megközelítések:

- Megbízható forrás: használjuk fel!
- Nem megbízható forrás: ne használjuk fel!

- Értékeljük: a szöveg feltételezhető története, jellege és célja
  hol, mit, mennyiben torzított, és mit hagyhatott változatlanul?

  Ez alapján: mennyire valószínű a forrásból kinyerhető információ?

Módszertani kérdés: párhuzamok a zsidóság és a kereszténység között

Lehetséges megközelítések:

- Zsidóság > kereszténység?
- Kereszténység > zsidóság?

Módszertani kérdés: párhuzamok a zsidóság és a kereszténység között

Lehetséges megközelítések:

- Zsidóság > kereszténység?
- Kereszténység > zsidóság?

- Közös harmadik gyökér: *X* > zsidóság és *X* > kereszténység?
- Véletlen egybeesés, független párhuzamos fejlődés?
- Párhuzamos fejlődés „strukturális szükségszerűség” miatt?

Viszlát következő alkalommal!